

Spomini na pretresljive dogodke, na vulkanske izbruhe človeških strasti in padce moralnih vrednot, neizmerno povečujejo poznanje skritih sil v človeku, tistih, ki so kričeče nasprotje veličini, s katero so se posamezniki dvignili nad svoj čas in okolje. Tudi v Otonu Župančiču je živel ta dramatični kontrast, vendar bolj kot skrita moč, ki je le v drobnih utrinkih našla svoj odmev. Umetniška veličina tega predstavnika in glasnika človeške duše je tembolj vzplamtela v luči novega sveta, vendar so težave staranja zakrivile, da ni postal v večjem obsegu pesnik svojega časa, njegovih tragičnih padcev in osvežujočih vzponov.

Kot človek je bil Oton Župančič prikupna osebnost, ki ni izzival močnejših nasprotij. Iz družbe z njim se spominjam, da je v kresanju nasprotnih nazorov in interesov ohranil pozo mislečega človeka, ki se je oglasil k besedi tedaj, ko je njegovo stališče miselno dozorelo. Ni maral diskusij, ki prehajajo v prepir. Zdelo se je, da je imel v sebi zmerno obliko tega, kar imenujejo Nemci »Lebensphilosophie«. V vsem njegovem pesniškem, gledališkem in prevajalskem delu je ležal odsvit njegove dozorele, usmerjene in umerjene narave, ki je mogla dozoreti v veličino umetnika. Kot človek je bil umetnik, kot umetnik pa človek v najbolj pozitivnem pomenu te besede. Žal da kot umetnik Goethejevega kova ni našel svojega Eckermanna, ki bi bil mogel v obliki razmišljajočih vprašanj dobiti in dati širšo podobo Župančičeve osebnosti in njegovega življenjskega in miselnega sveta.

Bruno Hartman

OTON ŽUPANČIČ NA MARIBORSKEM ODRU

Oton Župančič je bil s pesniškim delom in osebnostjo v mariborski slovenski javnosti na moč priljubljen, zlasti med mladino. Zato so bila vsa srečanja med pesnikom in Mariborčani čez odrski robnik dogodki, ki so imeli veliko odmevnost v njihovem čustvovanju in mišljenju.

Župančičeva dela so v Mariboru poznali že v njihovem ranem obdobju, tedaj v mestu, v katerem je nemško nacionalistično meščanstvo poskušalo slovenski živeli izriniti v popolni etnocidni geto. Mladi slovenski rod na mariborski gimnaziji (tako poročajo njena letna šolska poročila) je že od šolskega leta 1904/1905 pri slovenskih seminarških urah razčlenjeval pesništvo slovenske moderne, zlasti Ketteja in Župančiča. V šolskem letu 1905/1906 je sedmošolec Niko Vrabl, ki je tisto leto s sošolci ustanovil prvo slovensko javno knjižnico v Mariboru, v gimnazijskem seminarju obdelal Župančičevi pesniški zbirki Čaša opojnosti in Čez plan. Mladi pesnik Janko Glazer, ki je vse življenje Župančiča visoko vrednotil, je o njem govoril v gimnazijskem seminarju v šolskem letu 1911/1912.¹

Da je bilo Župančičevo delo znano in v čislih tudi v mariborskih »narodnih krogih«, nam priča Glazerjevo poročilo o edinem dnevu, ki ga je v Mariboru prebil pisatelj Ivan Cankar — o prvi nedelji v maju l. 1911. Ko je popoldne sedel v družbi v restavraciji Narodnega doma, se je med omizjem vnela po-

¹ Slowenische Sprache. Freie Vorträge. — V: K. k. Staatsgymnasium in Marburg a/D. Jahresbericht über das Schuljahr 1911/1912. Marburg a/D 1912, str. 39.

Narodno gledališče v Mariboru

Predstava 91

ven. Sezona 1927-28

Narodno gledališče in Ljudska univerza v Mariboru

priređita

v pondeljek, 23. januarja 1928 ob 20. uri

PROSLAVO

petdesetletnice rojstva Otona Župančiča

SPORED:

1. Predavanje o Župančiču, govori prof. Janko Glaser.
2. a) O Župančič - Jos. Pavčič, „Uspavanka“
b) O Župančič - Jos. Procházka, „Zvezde izrisjo ...“
Pojje Franjo Borjova, na klavirju spremlja Minka Zacherlova
3. a) O Župančič, „Cilban in žebela“, recitira Elvira Kraljeva
b) O Župančič, „Iz dnevnika“, „Zdravica“, recitira Janko Kovčič
c) O Župančič, „Oranija“, „Dete tebilja“, recitira Anta Kovačičeva
d) O Župančič, „Umetnik in ženaka“, „Vesela pomladnja epistola“, recitira Vidmar Skrlinčič
4. a) O Župančič - A. Lajovic, „Serenada“
b) O Župančič - Jos. Pavčič, „Podala so cvetne sanje“
Pojje Peter Burja, na klavirju spremlja Minka Zacherlova

ODMOR

Klasi lastnega izdela je dala iz prijaznosti na razpolago trčka Jos. Brandl v Mariboru.

5. O Župančič:

VERONIKA DESENIŠKA

IV. DEJANJE

OSEBE:

Herman II. Celjan	Edo Grom
Friderik II., njegov sin	Rado Železnik
Vitez Joži Soteški	Pavel Raabger
Vitez Ivan Sevnčan	Daniilo Stopar
Nerád, askrtnik v Krškem gradu	Anton Herustović
Geta, Jehovina družnica	Anta Kovačičeva
Friderikov pisar	Fran Tovornik
Veronika Deseniška	Elvira Kraljeva

MED IZVAJANJEM VSTOP NI DOVOLJEN

Po policijski odredbi in v interesu občinstva je prepovedan vhod na parter in na balkon z dežniki, palčami, klobukom in površnikom. Občinstvo se prosi, da te predmete ostavi v garderobi.

Cene prostorom:

Ložni sedeži v parterju in I. nadstropju po Din 35.—, 30.—, 20.—, v II. nadstropju po Din 15.—, 12.—; parterni sedeži po Din 25.—, 20.—, 15.—; balkonski sedeži po Din 25.—, 20.—, 15.—, 12.—; galerijski sedeži po Din 12.—, 10.—, 7.—. Stejšča v parterju za nedeljske Din 7.—, za dijake 4.—, na galeriji 3.—.

Blagajna se odpre pol ure pred začetkom predstave.

Konec po 22. uri.

Narodno gledališče v Mariboru

Predstava 1

Sezona 1926-27

V soboto, 16. oktobra 1926.

Ob 20. uri.

VERONIKA DESENIŠKA

Tragedija v 5 dejanjih (7 slikah).

Spisal: Oton Župancič.

Režiser: prof. O. Šest, k. g.

OSEBE:

Herman II., Celjan	Grom	Hermanov kancelar	Burja St.
Friderik II., njegov sin	Zeleznik	Friderikov pisar	Tovornik
Helena Frankopanka, Friderikova žena	Bukšekova	Pravdač	Pinat
Wiler Jošt Sotški	Rasberger	Bonaventura	Kovič Jožko
Wiler Ivan Sevnčan	Stopar	Deseniški gospod	Kovič Pavel
Nerad, oskrbnik v Krškem gradu	Haraslovič	Veronika, njegova hči	Kraljeva
Brigita,	Kovačičeva	Sida, njegova sestra	Starčeva
Geta, { Jelisavini dvornici	Savinova	Dvorniki in dvornice, spremstvo, sluge, straža.	

Godi se 1422tega leta: Prvo dejanje na Desenicah, drugo, tretje in četrto v Krškem gradu, peto v Gornjem Celju.

Muzika: A. Balatic.

Po 4. in 5. sliki je daljši odmor.

Med izvajanjem vstop ni dovoljen.

Po polščaki odredbi in v interesu občinstva je prepovedan vstop v parter in na balkon z dežniki, palčami, tobakom in površniki. Občinstvo se prosi, da te predmete ostavi v garderobi.

Cene prostorom:

Lože à Din 140.—, 120.—, 80.—. Parterni sedeži à Din 25.—, 20.—, 15.—. Balkonski sedeži à Din 25.—, 20.—, 15.—, 12.—. Galerijski sedeži à Din 12.—, 10.—, 7.—. Stojliča v parterju (samo za otroke) Din 5.—, na galeriji Din 4.—.

Blagajna se odpre pol ure pred začetkom predstave. Konec okoli 123. ure.

lemika o Župančičevi zbirki Samogovori. Tedaj je Cankar hotel brati iz nje pesnitev Dumo.²

Po prvi svetovni vojski se je v Mariboru (Župančič je zaskrbljenost za njegovo nacionalno usodo izpovedal v pesmi Sonet, kasneje preimenovan v Zemljevid iz l. 1908) vnetost za Župančiča — besednega ustvarjalca še povečala, saj je v mestu popustil germanizacijski pritisk.

Ko so v mariborskem Narodnem gledališču začeli l. 1921 izdajati gledališko strokovno revijo Drama, so že kar v prvi številki na kratko opozorili na Župančiča — prevajalca Shakespeareove dramatike.

Znani socialnodemokratski politik in ljudski prosvetar prof. I. Fava, eden od ustanoviteljev mariborskega delavsko prosvetnega društva Svoboda, je na koncertno-recitacijskem večeru v kazinski dvorani 14. januarja 1922 »prečital znano Župančičevo Dumo«.³

Tri leta kasneje je izredno delavna mariborska Ljudska univerza pripravila predavanje prof. Janka Glazerja »Slovenska moderna lirika«.⁴ Osrednja tema predavanja je bila posvečena poeziji Otona Župančiča. V »vzornem literarnem eseju« je Glazer orisal nastanek simbolizma v Evropi, nato pa prešel na slovensko moderno. Za himno nastopajoče generacije je Glazer označil Župančičevo »Pesem mladine«. Nato je očrtal Župančičevo pesniško osebnost. O tem delu predavanja je poročevalec (urednik Tabora, Božidar Borško?) zapisal, da je »dostojna študija o Župančiču, kakršne Slovenci še nimamo in ki v nekaterih ozirih prekaša Bartulovičevo obsežnejšo študijo«.⁵

Drugi del predavanja je bil teden dni kasneje (10. marca 1925); obogatil ga je recitacijski nastop »iz vrst članov naše (sc. mariborske, B. H.) drame«. Nastopili so z recitacijami Župančičeve poezije Olga Severjeva, Silvester Škerl in Milan Pirnat. Poročevalec je Severjevo ocenil, da je »recitirala troje pesmi na vrlo nežen in prikupljiv način«, Škerlu da se ni posrečilo oživiti recitacije z dramatično interpretacijo, medtem ko je Pirnat »čital z očitnim živjetjem v lirično vsebino«.⁶

Nato je napočilo l. 1926, ko se je Oton Župančič kar trikrat osebno pojavil v obdravskem mestu in dvakrat sam nastopil na gledališkem odru.

Prvič je Oton Župančič prišel v Maribor 6. marca 1926⁷ s skupino Društva slovenskih književnikov, v kateri so bili Oton Župančič kot društveni predsednik, Fran Albreht, Josip Vidmar in Vida Jerajeva. Na povabilo intendanta mariborskega Narodnega gledališča dr. Radovana Brenčiča so prišli ponoviti proslavo 125-letnice rojstva Franceta Prešerna, ki so jo imeli v ljubljanskem Narodnem gledališču 10. februarja 1926.

V nedeljo, 7. marca dopoldne je bila v »natlačeno polnem gledališču Prešernova proslava za dijaštvo. Ko se je na odru pojavil Župančič, je zagrmel buren aplavz, priča veselja, ki ga je spontano občutila mariborska mladina, ko

² Glazer Janko: Ivan Cankar v Mariboru. — NOja 10 (1957) str. 317.

³ Koncert Rumpf-Kačerova ... Tabor 3 (1922) 8, 11. I., str. 3.

⁴ (An.): Večer Otona Župančiča v »Ljudski univerzi«. — Tabor 6 (1925) 50, 3. III., str. 1.

⁵ Poročevalec je imel v mislih esej Nika Bartulovića: Oton Župančič, Srpski književni glasnik 1924, str. 294 id.

⁶ (An.): »Slovenska moderna lirika«. — Tabor 6 (1925) 57, 11. III., str. 2.

⁷ Iz mariborskih spominov na Otona Župančiča. Ob 75-letnici pesnikovega rojstva. — V: Černič dr. Mirko: Doživljaji in doživetja. Maribor 1953, str. 131.

V torek, dne 1. oktobra 1929

Začetek ob 20. uri

SVEČANA PROSLAVA

1. Overture

2. Slavnostni govor.
Govori gospod Dr. P. Strmšek

3. Ivo Vojnovič:

Smrt majke Jugovića

II. dejanje

OSEBE

Mauka	Dragutinovičeva
Anželija	Podgorska, k. g.
Damjan	Nučič, k. g.
I. glasnik	Blaž
II. glasnik	Purjan
Zverde	Kraljeva, Savinova, Starčeva, Cepičeva, Pratinikova, Založnikova.

4. Oton Župančič:

Veronika Deseniška

IV. dejanje

OSEBE

Herman II. Celjan	Grom
Friderik II. njegov sin	Skrbišek
Vitez Jošt Soteški	Rasberger
Vitez Ivan Sevnčan	Nakrst
Nerad, oskrbnik v Krškem gradu	Hjartstovič
Geta, Jelisavina dvornica	Savinova
Friderikov pisar	Tovornik
Veronika, hči deseniškega gospoda	Kraljeva.

5. Josip Jurčič:

Tugomer

V. dejanje

OSEBE

Tugomer	Nučič, k. g.
Zorislava, njegova žena	Podgorska, k. g.
Vrza, njegova babica	Dragutinovičeva
Bojan	Grom
Mestislav	Blaž
Batog	Kovič P.
Geron	Rasberger
Radulf	Tovornik
I. stavec	Furjan
II. stavec	Rožanski
I. vojniki	Nakrst
II. vojniki	Gorlnšek.

Vojnik, Geronova družina.

Cene opere.

Konec okoli 23. ure

je videla pred sabo pesnika, čigar umotvori so s Prešernovimi vred in s Cankarjevo prozo največji ponos slovenske kulture».⁸

Uvodoma je Župančič govoril znamenite Besede o Prešernu mariborski mladini,⁹ nato pa je recitiral »tako, kakor pač more podati pesnika le pesnik« Prešernove pesmi: V spomin Andreja Smoleta, Orglar, Sonetje nesreče, Gazele in Ribič. Dramaturgija Župančičevega izbora je svojevrstna podoba njenega avtorja in njegovega odnosa do Prešernove poezije.

Kar zadeva Župančičevo interpretacijo pesmi, se udeleženka akademije upokojena učiteljica glasbe Lea Pečnikova spominja, da je »Župančič ... deklamiral Orglarja z belokranjskim naglasom, malo postrani se je držal in nas gledal dol z odra s svojim pristrčno hudomušnim nasmehom«. Učiteljske mu »burno ... ploskale«, saj so jim »bili pesniki idoli«.¹⁰

Na večerni akademiji istega dne v gledališki dvorani je Župančič govoril Besedo o Prešernu, ki jo je povedal že na ljubljanski proslavi. Taborov poročevalec je o njej zapisal: »Brez pretiravanja lahko trdimo, da tako dovršenega govora še ni bilo slišati z našega odra.« Nato pa se je dotaknil tudi Župančičeve

⁸ (An.): Prešernova nedelja v Mariboru. — Tabor 7 (1926) 55, 9. III., str. 1—2. Pisec obširnega poročila o trodnevem bivanju skupine pisateljev v Mariboru je bil brččas takratni urednik Tabora Božidar Borko.

⁹ Govor je izšel kot posebna priloga na boljšem papirju k 55. številki Tabora 1925. Gl. op. 8!

¹⁰ Forstnerič France: Župančičevi obiski v Mariboru. — Delo 20 (1978) 28 (sobotna priloga), 4. II., str. 35.

interpretacije: »Občudovali smo razen globoke in jasnočiste analize Prešernove umetnosti tudi godbo mojstrskega Župančičevega jezika.«

Po akademiji je mladina počakala književnike pri izhodu iz gledališča in jih med vzklikanjem pospremila do Grajske kleti. »Ta pot se je pretvorila v spontano manifestacijo za našo literaturo, zlasti pa za navzoče literate,« piše Taborov poročevalec.

Književniki so imeli kopico družabnih obveznosti: na domu jih je sprejel bolni pesnik general Rudolf Maister,¹¹ napravili so izlet v elektrarno Falo in v vinarsko šolo pod Kalvarijo, v Narodnem domu pa so jim v krogu izbranih zastopnikov javnosti priredili čajanko. Za sprejem se je zahvalil Oton Župančič, ki je uvodoma dejal:

»Prišli smo v Maribor slaviti Prešerna, sedaj pa se nam je zgodilo, da smo sami slavljani. Časti, ki jih sprejemamo, razumemo le tako, da kažejo spoštovanje vseh navzočih za kulturno delo. Usoda nam je poverila nalogo, da smemo in moramo upravljati dediščino, ki so nam jo zapustili naši veliki predniki. Delamo z zavestjo, da jo opravljamo pošteno in s pravim srcem. S tega stališča sprejemamo Vašo ljubezen in gostoljubje.«¹²

Prvi obisk odlične skupine slovstvenih ustvarjalcev, zlasti Otona Župančiča kot njene središčne osebnosti, je v Mariboru, posebno med mladino zapustil globoko sled. Pomenil je dragocen impulz za slovensko kulturno ozračje v Mariboru.

Tri mesece kasneje, 5. in 6. junija 1926 je odposlanstvo Društva slovenskih književnikov že v drugo pripotovalo v Maribor po »iniciativnosti gledališke uprave in nekaterih prijateljev slovenske literature«,¹³ da tudi v obdravskem mestu proslavi petdesetletnico Cankarjevega rojstva.¹⁴ Pripeljali so se pod vodstvom Otona Župančiča Fran S. Finžgar, dr. Izidor Cankar, Fran Albreht, France Koblar, Igo Gruden in Anton Podbevšek. Na postaji so jih pričakali med drugimi intendant Narodnega gledališča dr. Radovan Brenčič, ravnatelj Drame Valo Bratina in primarij dr. Mirko Černič, Župančičev belokranjski rojak, prijatelj iz časov, ko je bil zdravnik na Dunaju, in mecen slovenske literature. (Kadarkoli je Župančič prišel v Maribor, je bil gost dr. Černiča; l. 1932 ga je v svojem sanatoriju operiral.)¹⁵

Na večerni proslavi v Narodnem gledališču, ki takrat ni bilo polno zasedeno (kar je poročevalec Tabora ošvrknil s primerjavo z nekdanjimi proslavami nemških literatov v organizaciji mariborskih Nemcev), je Cankarjevo pisateljsko osebnost razčlenil dr. Izidor Cankar; njegovemu »globoko zajetemu predavanju... je sledil navdušen aplavz«. ¹⁵ Nato so gostujoči književniki interpretirali Cankarjeva dela (nastopil ni le Anton Podbevšek). Oton Župančič, ki ga je občinstvo prisrčno pozdravilo, je prebral dialog med Petrom in Jacinto iz Pohujšanja v dolini šentflorjanski. Poročevalec je zapisal, da je »dialog v interpretaciji našega velikega pesnika... zapustil najgloblji vtis«.

¹¹ Vidmar Josip: Spomini na Otona Župančiča. Delo 20 (1978) 28 (sobotna priloga), 4. II., str. 35.

¹² Gl. op. 8!

¹³ (An.): Cankarjeva proslava v Narodnem gledališču. — Tabor 7 (1926) 127, 9. VI., str. 1.

¹⁴ Koblar Francè: Moj obračun. Ljubljana 1976, str. 142—143.

¹⁵ Gl. op. 7, str. 131—132!

¹⁵ Gl. op. 13!

Veronika Deseniška

Tragedija v petih dejanjih (sedmih slikah)

Napisi: OTON ŽUPANČIČ

Režiser: JOŽE KOVČIČ

Herman II. Celjan

Friderik II., njegov sin

Elizava Frankopanska, Friderikova žena

Vitez Jost Šestak

Vitez Ivan Šestčan

Nevald, sakrbanik v Krškem gradu

Brigita / Jelavina dvornica

Geta

Edo Grca

Rado Nakrst

Fana Starčeva

Pavel Raderger

Edo Verdenik

Jani Koinata

Branka Rasbergerjeva

Danica Savinova

O
S
E
B
E

Hermanov kancelar

Friderikov pisar

Pravda

Dokaventura

Dvojniški gospod

Veronika, njegova hči

Sida, njegova sestra

Ljubovi, Crnobori

Milan Kovač

France Hlad

Danilo Goranšek

Pavle Kovač

Elvira Kraljica

Milica Zakrjakova

Dvorniki, dvornice, spremljevalci, sluga, straža

Godi se 1322. leta: Prvo dejanje na Deseniškah, drugo, tretje, četrta in peta v Krškem gradu v Goropju Celju.

Scenska glasila: J. JIRANEK — Po 4. stiki odnosa.

Cene dramske

Konec okoli pol 23. ure

Naslednji dan, v nedeljo dopoldne, je bila proslava za mladino. Gledališče je bilo »natlačeno polno« in mladina je književnike sprejela še topleje kot odrasli; »sprejemala (je) njih besede kakor izorana greda žlahtna semena«.

V jeseni pa je mariborsko Narodno gledališče začelo svojo osmo sezono z Župančičevo tragedijo Veronika Deseniška, z njeno prvo uprizoritvijo v Mariboru.¹⁶

Za uprizoritev »Veronike Deseniške« v mariborskem gledališču se je potegnil njegov intendant dr. Radovan Brenčič. Konec julija 1926 je pisal Otonu Župančiču, ki je bil na počitnicah v Kamniku, o nameri, da v Mariboru zaigrajo njegovo tragedijo. Pesnik je privolil, izrazil je le željo zastran črt v besedilu (»v Ljubljani (smo) še premalo črtali«), režiserja in skušenj.¹⁷

Do uprizoritve Župančičeve tragedije v Mariboru — dve leti po prvi uprizoritvi v Ljubljani — je prišlo po odhodu ravnatelja Vale Bratine iz Maribora konec sezone 1925/1926. Takrat je mariborsko gledališče zabredlo v hudo zadrego zastran umetniškega vodstva. Intendant dr. Radovan Brenčič se je izmotal iz nje tako, da se je pogodil z višjim režiserjem ljubljanskega Narodnega gledališča prof. Osipom Šestom, da mu »v naslednji sezoni režira kot gost glavne dramske predstave«.¹⁸

¹⁶ Premiera je bila v soboto, 16. oktobra 1926; sledilo ji je še sedem ponovitev.

¹⁷ Mahnič Joža: Opombe k šesti knjigi. — V: Župančič Oton: Zbrano delo. Šesta knjiga. Ljubljana 1972, str. 419.

¹⁸ Brenčič Radovan: Spomini na mariborsko gledališče (1922—1941). — V: Dokumenti SGM. Tretja knjiga. 10. Ljubljana 1967, str. 376.

Šestu je bila kot prva dodeljena Župančičeva »Veronika Deseniška«, ki mu je, po besedah dr. Radovana Brenčiča, zlasti uspela in »je prav vžgala«, tako da je odtlej zanimanje za gledališče v Mariboru začelo spet naraščati.¹⁹

Režiser uprizoritve Osip Šest je obdržal svoj režijski koncept prve ljubljanske uprizoritve tudi za mariborsko uprizoritev, se pravi, da je zanjo uporabil svojo od Župančiča avtorizirano režijsko knjigo.²⁰ Vsekakor se je okoristil z originalno odrsko glasbo, ki jo je bil za Veroniko Deseniško napisal Antonin Balatka, dirigent ljubljanske Opere. Čeprav ni na voljo podatkov, pa iz primerjave ocen Božidarja Borka mariborske uprizoritve²¹ in Frana Govekarja ljubljanske prve uprizoritve²² moremo domnevati, da je bil tudi odrski prostor v mariborski uprizoritvi izoblikovan (po Šestovi zamisli) tako kot v ljubljanski. Božidar Borko jo je opisal takole: »Scena je bila prirejena moderno, okusno, s historično stilizacijo. Nič pretiranega, ali vse učinkovito, mogočno. Na suflerjevi hišici je blestel transparentni grb celjskih grofov: tri zvezde na modrem polju.«

Kritike uprizoritve so bile pretežno pozitivne.²³ Bile so si edine v ugotovitvi, da je režiser Osip Šest dobro opravil svoje delo. Borko je menil, da se je »gospod Šest predstavil v Mariboru zelo dostojno. Predstava je tekla gladko, brez dolgih pavz; igri se je poznala dobra šola, enotnost, disciplina. V vsem je bilo ravnovesje, v vsem ritmičnost. Tudi v spoštovanju jezika — napredek.« Dr. Franc Sušnik je režiserjev delež v uprizoritvi razlagal iz igralcev: »Bolj kot iz scene je govorilo prvaštvo režiserja Šesta iz igralcev.« Poročevalec v mariborskem nemškem časniku je pglavitno zaslugo za dobri vtis uprizoritve pripisoval izvrstni Šestovi režiji in inscenaciji. Dr. Strmšek je menil, da se je »tokrat videla močna in izkušena režiserjeva roka.«

V glavnem bi bilo mogoče mnenja strniti v misel, da je po Bratinovem samovoljnem odrskem oblikovanju in odločanju v umetniških stvareh gostujoči režiser Šest vendarle vtisnil ansamblu nekaj umetniške discipline in ga podrejal svoji umetniški viziji.

Igralski zbor pa enovitemu umetniškemu dogajanju ni bil kos. Dr. Sušnik je vzrok za to videl v veliki rutini igralcev, pa v njihovi premajhni »duševni izobrazbi, ki jo človek pogreši baš pri tako globoko umetniškem delu, kakor je Veronika!« Jutrov kritik dr. Reisman je isto ugotovil po drugi poti, ko je

¹⁹ Brenčič Radovan: Pregled dvaindvajsetih sezon mariborskega gledališča od 1919 do 1941. — GL SNG Maribor 24 (1969/1970) 1, str. 18.

²⁰ O tem glej: Hartman Bruno: Celjski grofje v slovenski dramatik. Ljubljana 1977, str. 147, op. 298.

²¹ Borko B.: Otvoritev gledališke sezone. — Tabor 7 (1926) 237, 29. X., str. 2.

²² (Govekar Fran): O. Župančič: Veronika Deseniška. (K slavnostni premieri v Ljubljani, dne 1. T. M.) — Jutro 5 (1924) 284, 4. XII., str. 5.

²³ Poleg že omenjene Borkove so bile objavljene še tele:

Strmšek dr. P.: Mariborsko gledališče. Župančičeva Veronika Deseniška. — SN 59 (1926) 239, 21. X., str. 3.

Dr. A. R-n (dr. Avgust Reisman): Mariborsko gledališče. (Oton Župančič v Mariboru.) — Jutro 7 (1926) 241, 19. X., str. 6.

Dr. F. S. (dr. Franc Sušnik): Veronika Deseniška. — Slovenec 54 (1926) 243, 23. X., str. 5.

Ibis: Mariborski teater. (Otvoritev 1. oktobra: »Veronika Deseniška.«) — Slovenec 54 (1926) 244, 24. X., str. 3—4.

-rer-: O. Župančič: »Veronika Deseniška«. (Anlässlich der Aufführung im hiesigen Theater.) — Marburger Zeitung 66 (1926) 245, 28. X., str. 4.

»Veronika Deseniška« — premiera 20. januarja 1938 v Narodnem gledališču v Mariboru. — Veronika — Elvira Kraljeva, Bonaventura — Danilo Gorinšek

namreč ocenil, da se, izvzemši Elviro Kraljevo, ni skoro nihče dvignil kaj dosti nad povprečje; v ansamblu da je še zmeraj ostalo precej diletantov, ki ne kažejo nikakršnega napredka.

Najbolje so kritiki ocenili igralsko stvaritev Elvire Kraljeve v vlogi Veronike, čeprav tudi z nekaj rahlimi pridržki. Zadela da je mehko, naše slovansko dekle, kakršno da je videl Župančič. S svojim »bolj nežnim telesom je dala milobo in poetičnost pesnikove Veronike« (Borko). Sicer klepetavi Slovenčev kritik Ibis pa je v Veroniki Elvire Kraljeve odkril ginevanje njene tragičnosti spričo zgrešene Železnikove kreacije grofa Friderika: ker ga je ustvaril kot degeneriranca velikih kretenj in gromovitega govorjenja, je v kritikovih očeh vse bolj plahnelo sočutje z Veroniko, vse bolj pa v njem raslo spoznanje, da se za takšnega Friderika lahko žene »le poželenje za celjskimi zvezdami«.

Po premieri je Oton Župančič Božidarju Borku dejal, da mu je »zlasti Veronika dala veliko ... Nadarjena igralka; škoda, da ni imela več igralske šole ...«²⁴

Jelisava Frankopanka Berte Bukšekove je bila dovolj elegantna in hladna, da je bila na »dostojni višini« (Borko). Slabše so se odrezali igralci. Edo Grom

²⁴ Gl. op. 20!

Glej še pesnikovo pismo intendantu mariborskega gledališča dr. Radovanu Brenčiču z dne 15. decembra 1926: »Zlasti gospodične Kraljeve si ne bi želel boljše. Po-
vejte ji to, če se Vam zdi umestno, in na način, da ne bodo drugi užaljeni, ki so bili vsak po svoje tudi dobri, čeprav je njeno čustvo in izraz segal preko dela drugih. Radoveden sem, ali mariborsko občinstvo dovolj ceni njeno notranje bogato igro.« (Pismo v arhivu Slovenskega gledališkega muzeja v Ljubljani.)

je bil kot grof Herman le vnanje veličasten; zaradi rutine je proti koncu igre plahnel, namesto da bi rasel. Jožko Kovič je Žida Bonaventuro brez razloga karikiriral (dr. Reisman) in bogastva lika ni umel izčrpati (Borko). Izenadil je edinole Anton Harastovič kot Nerad; oblikoval ga je »izredno naravno, zato pa učinkovito« (Borko).

Kljub vsem tem in podobnim pomislekom pa je premiera, ki se je udeležil avtor Oton Župančič, pomenila izreden gledališki in nacionalni dogodek v Mariboru. Podobno kot ob ljubljanski premieri 1. 1924 so se tudi mariborske udeležili visoki zastopniki oblasti in javnega življenja. Predstava je bila »slavnostna po zunanji formi, še bolj v notranji svetlobi, ki je ta večer prevevala mariborsko gledališče« (dr. Reisman). Gledališče je bilo do kraja razprodano, dijaško stojišče in galerija pa tako polna, da se je mladina komaj gibala (dr. Reisman).

Oton Župančič je — podobno kot v Ljubljani 1. 1924 — tudi ob mariborski premieri »Veronike Deseniške« doživljal pravo čaščenje. Po koncu dejanj je moral vedno znova na oder. O teh priznanjih je Borko zapisal v kritiki: »Bila je to skromna, a prisrčna počastitev mojstra našega jezika in tretjega v najsljajnejšem trozvezdju slovenskega neba — Prešeren-Cankar-Župančič.«

Leto 1926 se je Otonu Župančiču v Mariboru po naključju res odvilo v takšnem zaporedju, v katerem je bil sam aktivno vključen in potegnjen v vrh — najprej s proslavamama Prešernove in Cankarjeve obletnice rojstva, nato pa še s slavnostno uprizoritvijo svoje tragedije. Trojno doživetje Župančiča v enem letu se je takratnim generacijam Mariborčanov vtisnilo v globok spomin.

Ob uprizoritvi »Veronike Deseniške« se gledališki kritiki v javnosti niso spustili v polemiko o njeni umetniški vrednosti; nasprotno — opisovali so jo s presežniki. Z eno izjemo: dr. Franc Sušnik je v svojem sicer skopo odmerjenem kritičnem zapisu v Slovincu vendarle v kratkem stavku zajel bistvo njegove problema: »Upira se nam nekласična kompozicija, upira z liriko vsa zasenčena dramatičnost; toda odučiti se bomo morali pravilom in okusu, ki smo se jih najedli v tujih šolah.« Kot kulturnozgodovinski drobec navedimo še to, da se je dr. Pavlu Strmšku zdelo po premieri primerno, da je o Župančičevi tragediji, zlasti pa o preteklosti Celjskih grofov in njihovi »jugoslovanski državni ideji« s člankom seznanil tudi bralce mariborskega nemškega časnika.²⁵

Oton Župančič je z odra mariborskega gledališča spet govoril občinstvu že naslednje, 1927. leto. V petek, 6. maja je namreč skupina Društva slovenskih književnikov priredila literarni večer, ki je »prav dobro uspel, saj se ga je udeležila res najboljša slovenska družba in je bilo gledališče res dobro zasedeno.«²⁶ Nastopili so: Oton Župančič, Fran S. Finžgar, Igo Gruden, Tone Seliškar, Anton Novačan in Ivan Zorec. Med vsemi je največ priznanja požel Župančič. Tudi tisti pot je za svoj nastop pripravil dramaturško premišljen izbor svojih pesmi: Zdravica, Slap, Žebljarska, Podoba, za konec pa je recitiral, dobro odmerjeno na mladino, Velikonočno epistolo sinu. O Župančičevem prispevku na literarnem večeru je v poročilu zapisano: »Vihar navdušenja, ploskane in vzklikanje, zlasti pri dijaštvu, je vzbudil Župančičev nastop.«

²⁵ Dr. P. St. (dr. Pavel Strmšek): O. Župančič: »Veronika Deseniška«. (Anlässlich der Aufführung im hiesigen Theater.) — Marburger Zeitung 66 (1926) 245, 28. X., str. 4.

²⁶ (An.): Literarni večer slovenskih književnikov. — Mariborski Večernik Jutra 1 (1927) 6, 7. V., str. 1.

»Veronika Deseniška« — premiera 20. januarja 1938 v Narodnem gledališču v Mariboru. Friderik — Rado Nakrst, Veronika — Elvira Kraljeva

Naslednje leto, 1928., je Oton Župančič imel petdeset let. Mariborsko Narodno gledališče in Ljudska univerza sta skupno pripravili proslavo petdesetletnice pesnikovega rojstva za v ponedeljek, 23. januarja v prepričanju, da se je bo slavljenec osebno udeležil. Kljub temu, da je prihod v Maribor odpovedal — prejšnji večer so mu v Ljubljani v opernem gledališču priredili dolgo, veličastno slovesnost, je bila gledališka dvorana še kar zasedena. Lože in parter so napolnili »odlični predstavniki civilnih in vojaških oblasti in mnogoštevilno občinstvo«, medtem ko je stojišče bilo nabito dijaštva.²⁷

Proslava je obsegala polurno predavanje prof. Janka Glazerja o Otonu Župančiču. O Glazerjevem predavanju je dnevnik Jutro zapisal: »Z veliko ljubeznijo so bile prežete njegove besede, ko nam je zgradil Župančiča v vseh nijansah njegove duše.«²⁸

Nato so Elvira Kraljeva, Jožko Kovič, Vladimir Skrbinšek in Anta Kovačičeva recitali pesmi Ciciban in čebela, Iz dnevnika, Zdravica, Oranža, Dete čeblja, Umetnik in ženska ter Velikonočna epistola sinu, Franja in Peter Burja pa sta zapela nekaj uglasbenih Župančičevih pesmi.

V drugem delu proslave so igralci Narodnega gledališča skoraj v isti zasedbi kot v prvi uprizoritvi l. 1926 zaigrali četrto dejanje »Veronike Deseniške«.

²⁷ (An.): Maribor slavi Župančiča. — Mariborski Večernik Jutra 2 (1928) 19, 24. I., str. 2.

²⁸ (An.): Župančičeva proslava v Mariboru. — Jutro 9 (1928) 20, 24. I., str. 3.

Leta 1929 so v Mariboru posebno slovesno proslavili desetletnico obstoja slovenskega poklicnega gledališča v Mariboru. V torek, 1. oktobra je bila v gledališču »svečana proslava«, ki se je poleg drugih uradnih zastopnikov udeležil kot zastopnik ljubljanskega Narodnega gledališča njegov intendant Oton Župančič.

Po slavnostnem govoru dr. Pavla Strmška, zastopnika Dramatičnega društva in gledališkega sosveta, so mariborski igralci odigrali po eno dejanje Iva Vojnoviča »Smrt majke Jugoviča«, Jurčičevega »Tugomera« in Župančičeve »Veronike Deseniške«. Zasedba v njej je bila pretežno takšna kot leto poprej, toda Friderika je oblikoval Vladimir Skrbinšek, Sevničana Rado Nakrst, Geto pa Danica Savinova. O igralcih je poročevalec s proslave menil, da »so kljub začetku sezone pokazali ves svoj igralski elan, nosilci manjših in postranskih vlog pa so po svojih močeh in po značaju oseb doprinesli svoj del do harmonije celotne uprizoritve«. ²⁹

Ko je bilo odigrano četrto dejanje »Veronike Deseniške«, so »sledile sponatane ovacije navzočemu avtorju, g. Otonu Župančiču, ki so trajale 20 minut in ga prisilile, da je ponovno stopil pred zastor«. Župančič je prišel v Maribor kot uradni odposlanec na proslavi za mariborsko kulturo pomembne obletnice, pa so njega kot avtorja počastili s takšnim priznanjem, kakršnega si je danes težavno zamisliti.

Tisto je bil poslednji Župančičev nastop na mariborskem gledališkem odru. Ko je 1. 1938 mariborsko Narodno gledališče proslavilo pesnikovo šestdesetletnico z novo uprizoritvijo »Veronike Deseniške«, ga v Maribor ni bilo, kakor se je bil umaknil tudi proslavi v Ljubljani.

Režiser uprizoritve 1. 1938 je bil Jožko Kovič, tedanji vodja mariborske Drame.³⁰ Ocenilo jo je več kritikov;³¹ njihove sodbe se ne zlagajo, zato si o uprizoritvi ne moremo ustvariti čvrste podobe.

Predvsem je iz kritičnih pripomb in iz opisov mogoče posneti, da se je režiser Jožko Kovič z vso resnobo in umetniškim hotenjem lotil uprizoritve. Hotel se je iztrgati Šestovi zasnovi, ki je bila prisotna tudi v obeh slavnostnih uprizoritvah 4. dejanja 1. 1928 in 1929. Zasnoval je nov odrski prostor z zgolj dvema prizoriščema: ječa v petem dejanju je bila s svojo kamnito težo in mogočnostjo kreativen element uprizoritve. Novi so bili kostumi in nova odrska glasba vojaškega kapelnika Josipa Jiraneka. Da je šlo Koviču za strnjen in enovit

²⁹ -r (Radivoj Rehar): Prvi dan proslave desetletnice Narodnega gledališča. — Mariborski Večernik Jutra 3 (1929) 224, 2. X., str. 2.

³⁰ Premiera je bila 20. januarja 1938; sledilo ji je še šest ponovitev.

³¹ V. (dr. Fran Vatovec?): »Veronika Deseniška« v mariborskem gledališču. — Mariborski Večernik Jutra 12 (1938) 16, 21. I., str. 3.

-e-: Mariborsko gledališče. Proslava 60-letnice pesnika Otona Župančiča. — Delavska politika 13 (1938) 9, 21. I., str. 4.

(An.): Oton Župančič: Feier im Theater. Würdige Feier des 60. Geburtstages des grossen Dichters. — Mariborer Zeitung 78 (1938) 18, 23. I., str. 6.

(An.): Mariborsko gledališče. Oton Župančič. Veronika Deseniška. Ob proslavi pesnikove 60-letnice. — Slovenec 66 (1938) 23 a, 29. I., str. 7.

Kralj dr. Vladimir: Mariborsko gledališče v l. 1937-38. — Obzorja 1 (1938) str. 240—241.

Primerjava kritike dr. Vladimira Kralja v Obzorjih z anonimno kritiko v Slovenscu kaže, da ju je pisal isti avtor.

odrski organizem, je razbrati tudi iz tega, da ga je zarezal z enim samim premorom.

V nasprotju s pohvalnimi kritikami je kritika dr. Vladimira Kralja (mišljeni sta obe — v Slovincu in v Obzorjih) ugotovila, da je »mariborska predstava... imela prazničen značaj v pogledu opreme in oprave, jezikovno in psihološko pa ni bila dognana«. Poglavitno hibo za to je našel v napačni zasedbi: Elvira Kraljeva, da je proti svoji naravi igrala Veroniko; primanjkovala ji je »življenjska polnost in usodna predanost prebujeni ženski naravi«; bolj bi ji ustrezala trpka in resignirana Jelisava. Njo pa je igrala Ema Starčeva, ki jo je »odela v trden oklep gosposčine in ponosa, skozi katerega je bilo komaj čutiti bolečino užaljenega ženstva«. Grom kot stari grof Herman je bil samo vnanje dekorativen (Večernikov kritik je menil, da »ni umel v gotovih momentih... usmeriti svojih izraznih sil in sredstev do potrebnega viška«). Najboljšo odrsko stvaritev tistega večera je podal Rado Nakrst kot grof Friderik (dr. Kralj v Slovincu); z njim »je z lepim uspehom absolviral novo postajo umetniške preizkušnje in veljavnosti« (kritik v Večerniku). Markantna lika sta ustvarila Pavle Kovič (Deseničan) in Milena Zakrajškova (Sida). Docela vsak-sebi so si bili kritiki v oceni Bonaventure v izvedbi Danila Goriška: Večernikovemu kritiku je bil »kakor iz pramodela izrezan«, kritiku Delavske politike je bil »učinkovit«, dr. Kralju v Slovincu pa je bil »opereten«.

Slavnostna premiera je privabila toliko občinstva, da je bilo gledališče popolnoma zasedeno. Večernikov kritik je o njej zapisal: »Bil je lep večer, ki je nudil obilo umetniškega užitka in ki nam je pokazal kulturni Maribor v zadovoljivi podobi.«

Ta uprizoritev »Veronike Deseniške« pa je bila tudi poslednja, ki so jo pripravili v mariborskem gledališču. Poslej se je Župančičeva »Veronika Deseniška« pojavila na mariborskem odru samo ob gostovanjih: 17. oktobra 1970 jo je zaigralo v novatorski režiji Francija Križaja v okviru 5. tedna slovenskih gledališč (Borštnikovega srečanja) Slovensko ljudsko gledališče iz Celja, med 17. in 21. aprilom 1978 pa jo je v režiji Jožeta Babiča odigralo stalno slovensko gledališče iz Trsta. S tem večdnevnim gostovanjem so v Mariboru počastili stoletnico rojstva Otona Župančiča.

Tako se nam je pokazalo, da je Oton Župančič z mariborskih odrskih desk učinkoval predvsem v drugi polovici desetletja po prevratu l. 1918, bodisi da je sam nastopil na njih bodisi da je z njih govorila njegova »Veronika Deseniška«. Leto 1926 je bilo v tem pogledu posebno vplivno. Oton Župančič je s svojim pesništvom, pa tudi s sijajem prvega narodnega pevca in z osebnim šarmom podprl razcvet slovenske kulture in družbenega življenja v Mariboru, ki sta prav tedaj dobivala novega zagona. Mladina, ki je šele nekaj let hodila v le slovenske šole in ji je tedaj književnost pomenila še veliko vrednoto, je v Župančiču mogla videti besednega umetnika življenjskega optimizma, ki je slovensko pesem povzdignil čez slovenske nacionalne okvire; zato ji je bil idol in vzor.

Oton Župančič na mariborskem odru je bil pretežno povezan z nacionalnimi slavnostmi; skoznje so se le s težavo prebijali napor, da bi s sredstvi odrske umetnosti zaobsegli jedro Župančičeve dramske izpovedi. Prebili se doslej še niso.